

ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ІСТОРИЧНИХ І ПОЛІТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

УДК: 323.23:[070+654.19]

© *Валентина Богатирець*
(м. Чернівці)

ВПЛИВ ЗМІ НА ДЕМОКРАТИЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ТА ПРОЦЕС ФОРМУВАННЯ ГРОМАДСЬКОЇ ДУМКИ

Валентина Богатирець. Вплив ЗМІ на демократичні трансформації та процес формування громадської думки. Авторка статті поставила за мету визначити вплив мас-медіа на формування громадської думки, здійснити концептуальний аналіз специфіки діяльності сучасних мас-медіа в процесах демократичних трансформацій суспільства, їх впливу на формування громадської думки, політичної культури населення та нових форм політичної комунікації в умовах світової інформатизації та глокалізації.

Ключові слова: ЗМІ, формування громадської думки, демократичні трансформації, політична система, інформаційне суспільство, інформаційне маніпулювання.

Валентина Богатырец. Влияние сми на демократические трансформации и процесс формирования общественного мнения. В статье исследуется влияние СМИ на формирование общественного мнения, делается концептуальный анализ специфики деятельности современных масс-медиа в процессах демократических трансформаций общества, их влияния на формирование общественного мнения, политической культуры населения и новых форм политической коммуникации в условиях мирового информатизации и глокализации.

Ключевые слова: СМИ, формирование общественного мнения, демократические трансформации, политическая система, информационное общество, информационное манипулирование.

Valentyna Bohatyrets. Media Influence on Democratic Transformation and Public Opinion Molding. The body of the article canvases the problem of the media impact on public opinion molding, conceptually analyzes the current mass media specifics in the process of democratic transformation of a society, their influence on the formation of public opinion and political culture of the population and new forms of political communication in the terms of global information and globalization.

Key words: media, public opinion, the democratic transformation, political system, the information society, information manipulation.

Сучасні засоби масової інформації як один з конструктивних соціогуманітарних сфер¹ набули величезної сили і впливу, оскільки саме вони фактично формують імідж і сприйняття того світу, в якому ми живемо. Інформаційне маніпулювання із застосуванням різноманітних технологій інформаційно-психологічного впливу, зокрема, за допомогою ЗМІ, стало масовим явищем у світі. Зокрема, це

стосується насамперед механізмів реалізації політичного впливу та досягнення політичних завдань.

Саме засоби масової інформації є активним і самостійним елементом політичної системи суспільства і в демократичних країнах відіграють роль четвертої влади². У даному контексті нагадуємо, що політична система суспільства – інтегрована сукупність відносин влади, суб'єктів політики, державних та недержавних соціальних інститутів, покликаних виконувати політичні функції щодо захисту, гармонізації інтересів соціальних угруповань, спільнот, суспільних груп, забезпечувати стабільність та соціальний порядок у життєдіяльності суспільства³. Структуру політичної системи становлять: політичні відносини; політична організація суспільства (державно-правові органи, політичні партії, політичні рухи, масові суспільні організації, трудові колективи та об'єднання); засоби масової інформації; політичні принципи й норми; політична свідомість і культура⁴. У відкритому суспільстві існує плюралізм думок, ідей і поглядів, а ЗМІ виражають інтереси різних політичних сил. Зазвичай у різних суспільствах діяльність ЗМІ залежить від багатьох соціально-політичних чинників і можна визначити їх суспільні функції і свої специфічні функції⁵. У демократичних відкритих суспільствах ЗМІ діють в умовах послабленого державного контролю. Вони мають набагато ширші можливості незалежного висвітлення проблем політики і влади, здійснення контролю за діями держави та впливових недержавних інститутів⁶.

У процесі створення глобального інформаційного суспільства чітко окреслюються тенденції формування єдиного кіберпростору, який на сучасному етапі характеризується масштабною боротьбою за рівень впливу на соціум. З розвитком комунікаційних технологій та поширеністю інформаційних ресурсів, ЗМІ інших держав стають легкодоступними для внутрішньої аудиторії будь-якої країни. Зрозуміло, власне мас-медіа виступає важливим елементом впливу на формування громадської думки населення будь-якої держави до процесів, які відбуваються як на міжнародній арені, так і в межах країни.

Проблеми впливу засобів масової інформації на прийняття політичних рішень і вплив громадськості на політику через ЗМІ, залишаються неповністю висвітленими, хоча питання дослідження та аналізу форм, механізмів та перспектив взаємодії політики та мас-медіа порушували чимало вітчизняних та зарубіжних вчених. Серед них варто назвати

В. Бебика, О. Гриценко, А. Москаленка, І. Панаріна, Г. Почепцова, Т. Приступенко, В. Шкляра, П. Бурдєс, Л. Гроссмана, Р. Даля, Н. Негропонте, Х. Рейнгольда, М. Херманна.

Важливими з даної проблематики, є дослідження українських вчених, які розглядали ЗМІ як засіб політичної боротьби та маніпулювання свідомістю, зосереджуючи увагу на електоральних технологіях⁷.

Мас-медіа належить провідна роль у забезпеченні суспільства політичною інформацією. Саме ЗМІ створюють можливість для комунікації між політиками, політичними рухами, органами державної влади та суспільством, а також здійснюють суттєвий вплив на здійснення громадянами політичного вибору. Політична інформація подається мас-медіа різними способами – від об'єктивно-нейтральної до суб'єктивно-оціночної, при цьому на сучасному етапі у більшості пострадянських країнах (за винятком країн Балтії) рівень достовірності політичної інформації знижується у міру наближення виборів⁸.

Отже, *мета статті* – за допомогою аналізу наявних емпіричних матеріалів і теоретичних викладів визначити вплив мас-медіа на формування громадської думки, концептуальний аналіз специфіки діяльності сучасних мас-медіа в процесах демократичних трансформацій суспільства, їх впливу на формування громадської думки, політичної культури населення та нових форм політичної комунікації в умовах світової інформатизації та локалізації.

Висвітлення різних аспектів теоретичних та практичних питань діяльності ЗМІ в сучасних умовах здійснюється в публікаціях таких українських авторів, як В. Бадрак, Г. Вартанов, В. Здоровега, О. Гриценко, С. Квіт, О. Копиленко, В. Кравченко, І. Крупський, О. Кузнецова, В. Лизанчук, Й. Лось, Е. Мамонтова, І. Мащенко, О. Мелешенко, Л. Мукомела, І. Ненов, І. Паславський, Т. Петрів, В. Різун, О. Сибірякова, М. Скуленко, І. Слісаренко, А. Чічановський, О. Чекишев, В. Шкляр та інші. Також заслуговують на увагу дослідження таких авторів, як С. Телешун, В. Журавський, С. То-менко, присвячені проблемам вдосконалення демократичного суспільства в Україні та Е. Мамонтової, що розглядає роль преси в процесах демократичних перетворень⁹.

Розвиток соціології громадської думки пов'язаний з діяльністю таких відомих соціологів, як Г. Тард, Ф. Тьонніс, Б. Берельсон, Дж. Геллап, П. Лазарсфельд, Г. Лассуел, С. Ліпсет, Е. Ноель, Б. Грушин, В. Коробейников, В. Оссовський та ін.

Нині, на думку вчених, розпочалася ера інформаційного суспільства, де влада знань та інформації стає головною в управлінні ним. Власне їй поступають традиційні засоби здійснення влади – гроші та державний примус. Останнім часом у наукових дослідженнях і на конференціях порушуються

питання про соціальний характер інформації, її значення у демократичних перетвореннях країни, говориться про політичний плюралізм, діалог влади з масами, необхідність організації ефективної комунікації між владою, соціальними інститутами та аудиторією, про свободу інформаційної діяльності, взаємозалежність громадської думки й засобів масової інформації тощо. У цьому світлі переглядається роль ЗМІ в суспільстві, їх призначення, цілі та завдання, що своєю чергою підтверджує актуальність дослідження функцій ЗМІ, визначення їх особливостей.

Але й нині ЗМІ відіграють дуже важливу роль у політичному житті суспільства. ЗМІ у розвинутих країнах у наші дні мають величезні можливості для впливу на суспільну думку. Залежно від того, у чиїх руках вони перебувають, засоби масової інформації можна використовувати як для об'єктивного та оперативного інформування людей про реальні події у світі, їхньої освіти і виховання, так і для маніпулювання в інтересах тих чи тих груп людей. Роль ЗМІ у політиці не можна оцінювати однозначно. Вони являють собою складний інститут, що складається з безлічі органів і елементів, що забезпечують інформування населення про події і явища, які відбуваються в конкретній країні чи у всьому світі¹⁰.

Ще Гарольд Ласвелл, відомий дослідник політичної комунікації, виокремив такі чотири основні функції ЗМІ: спостереження за світом (збирання і поширення інформації); «редагування» (відбір і коментування інформації); формування суспільної думки; поширення культури¹¹.

Іншими словами, ЗМІ забезпечують розширену форму людської комунікації. До усього цього слід додати ще одну важливу їхню функцію – політизацію суспільства і політичну освіту широких верств населення.

Мас-медіа є важливим чинником оновлення сучасної політики. Привертаючи увагу громадської думки і влади до певних проблем суспільно-політичного життя, багаторазово повертаючись до цих проблем, висвітлюючи негативні наслідки їх невирішеності, пропонуючи нові підходи до цих проблем, ЗМІ ініціюють появу нових політичних технологій і інститутів. За останні кілька років було розгорнуто дискусії з приводу нових форм новинних ЗМІ, що утворилися у результаті об'єднання раніше окремих інформаційних технологій (телебачення, телекомунікацій та комп'ютерів). Особливо гострою темою є Інтернет – система добровільно об'єднаних комп'ютерних мереж, які пов'язують людей з усього світу і дають їм змогу обмінюватися поглядами із суспільних питань. Оптимісти вірять, що завдяки своїй інтерактивності та практичній неможливості цензури інформації Інтернет може спричинити революцію у сфері політичної комунікації. На їхню думку, цифрові засоби масової інфо-

рмації сприяють вивільненню творчої енергії, ліквідації суспільної ієрархії, ефективній підтримці демократії, цілеспрямованому зростанню впливу людей, що раніше були лише пасивними споживачами інформації, і створенню нових різновидів об'єднань людей.

Загалом можемо констатувати, що ЗМІ забезпечують представникам різних соціальних груп можливість публічно виражати свої думки, знаходити та об'єднувати однодумців, чітко формулювати та представляти в громадській думці свої інтереси. Без преси, телебачення, радіомовлення жоден громадянин не може правильно зорієнтуватися у політичних процесах, визначити свою політичну орієнтацію, приймати відповідальні рішення. Наявність демократично організованих ЗМІ, здатних об'єктивно висвітлювати політичні події, – одна із найважливіших гарантій стабільності демократичної держави. Однак, історичний досвід свідчить, що ЗМІ можуть служити різним, не лише демократичним, а й політичним цілям: як розвивати у людей прагнення свободи, соціальної справедливості, допомагати їм у компетентній участі в політиці, так і духовно закріпачувати, дезінформувати, залякувати населення, сіяти недовіру і страх.

У сучасних умовах на сутність ЗМІ впливають різні фактори. Важливо, хто є засновником, яке їх соціальне призначення і на яку аудиторію вони розраховані. Специфіка визначається професійною орієнтацією, віковими характеристиками, характером духовних запитів людей. Своєрідність їх положення в політичній системі суспільства зумовлено тим, що вони є органами державних установ, масових громадських організацій, політичних партій. Зі змістовної точки зору ЗМІ дуже специфічні. Вони інакше, ніж інші сфери політичної дії, реалізують своє призначення.

У різних політичних системах владні структури завжди ретельно відбирають інформацію. Надання та оприлюднення рішень органів політичної влади контролюється останньою прямими і непрямыми методами, що допомагає зміцнювати легітимність прийнятих рішень. Тому, інформація «зверху», як правило, містить ряд спотворень. Це викликає необхідність урізноманітнити джерела і канали інформації. Існує також потік інформації «знизу», через неформальні канали, який презентує дані про думку мас з тих чи інших питань. У ЗМІ інформація «зверху» і «знизу» існує цілісно. Нерідко політичні потреби виражаються у вигляді суспільного настрою або певних психологічних станів. Ця обставина враховується засобами масової інформації, вони посилюють громадську думку або, навпаки, послаблюють її. Формуючи громадську думку, засоби масової інформації, з одного боку, акумулюють досвід і волю мільйонів, а з іншого – впливають не тільки на свідомість, а й на вчинки, групові дії людей¹². Соціальні норми поведінки, притаманні

певному суспільству, можуть змінюватися в результаті тривалої, цілеспрямованої діяльності серед населення. *Це доводить досвід Канади*, де принципово змінився весь спектр суспільних відносин, норм, ставлення і поведінки українських канадців щодо їх культури і спадщини, а також приділяє більше уваги зусиллям Федерального уряду розширити доступ і контроль канадців за різними сферами культурного життя. Ці сфери включають: радіомовлення, фільми і відеофільми, музику, книговидавництво, газети і журнали, мультимедійні засоби, мистецтво та спадщину. Внаслідок дії цієї системи в Канаді сформувалася така громадська думка, яка суттєво впливає на державну політику у сфері багатокультурності, збереженні етнічності.

Важливу роль в активізації імміграційного життя систематично проявляла україномовна преса. За дослідженнями д-ра Михайла Боровика «Українсько-канадська преса та її значення для української меншини в Канаді»¹³ є названих 235 українських часописів, які існували в Канаді, але ці часописи відігравали провідну роль у виховно-освітньому та правовому аспекті.

Для розпорошених по Канаді українських іммігрантів україномовна преса стала багатогранним джерелом інформації, для живого спілкування, для зв'язків, поширення правдивої інформації, а також трибуною патріотизму й національної єдності. В першу чергу головну інформативно-освітню роль виконувала «Свобода», яка видавалася в Америці УНС. Зокрема, М. Боровик проаналізував комуністичну україномовну пресу, яка виходила в Канаді, однак, її ідеологічний напрямок конструктивно не впливав на національний розвиток української еміграції в Канаді. Успіхи без сумніву є колосальними у багатьох сферах. З одного боку українські емігранти сумлінно виконували свої обов'язки стосовно Канади, а з іншого боку, вони збудували тисячі церков, шкіл, музеїв, домів культури, які сприяли збереженню духовно-національних інтересів. Символічно, що українська мова, література, історія і культура не в спотвореній формі поступово була впроваджена в суботніх і недільних школах на теренах Канади, де проживають українські іммігранти¹⁴. Канада фінансує два нові проекти в Україні. Спільно з Радою Європи Канада працює над проектом «Strengthening Media Freedom» («Свобода слова»), метою якого є зміцнення свободи слова, інформації, преси та ЗМІ в Україні. Наступним моментом, на який варто звернути увагу є те, що з 2013 р. починається спільний проект України і Канади під назвою «Судова освіта для економічного зростання». На цю програму Канада має намір виділити 6,6 мільйонів канадських доларів, а сама програма розрахована на 5 років. Як відомо, в січні 2013 р., відповідно до звіту міжнародної організації «Репортери без кордонів», Україна втратила 10 позицій з

116-го на 126-е місце в щорічному рейтингу свободи засобів масової інформації¹⁵.

Підсумовуючи, слід наголосити на тому, що на сьогодні недостатньо вивчено і конкретизовано структуру політичної системи суспільства, що, в свою чергу, породжує різні точки зору на роль мас-медіа в цій підсистемі суспільства. Іншою передумовою для існування громадських ЗМІ є правові гарантії й переваги, що формуватимуть умови діяльності таких медіа в суспільстві й забезпечуватимуть необхідний для функціонування справжньої демократії громадський контроль за владою, на протидію заангажованим ЗМІ (державним, партійним, приватним). Водночас, поєднання грамотного правового регулювання і реального функціонування передбачає наявність розвиненого громадянського суспільства і високого рівня політичної культури. ЗМІ забезпечують можливість представникам різних суспільних груп публічно висловлювати свої думки, чітко формулювати і представляти громадській думці свої інтереси, шукати і об'єднувати однодумців. Доступ до ЗМІ – необхідна умова існування впливової опозиції, особливо при агресивному ставленні до неї з боку державних радіо і телебачення.

Відповідно, з виникненням у масштабах світового співтовариства інформаційного суспільства засоби масової інформації з інструмента впливу на громадську думку перетворюються на інструмент цілеспрямованого її формування. Будучи інформаційною владою, вони здатні створювати або скидати з п'єдесталів кумирів, трактувати події у вигідному для певних сил світлі, впливати на психологію мас і окремих людей. Тенденція зростання ролі ЗМІ в політичних процесах стає все відчутнішою, а доступ до ЗМІ й можливість вільно оприлюднювати власну думку є однією з основних ознак демократичності суспільного устрою.

Головними чинниками впливу на поведінку людини на загальносуспільному рівні виступають прийняті соціальні норми поведінки, громадська думка, державні закони і політика, інформаційне середовище. Вони пов'язані з загальнолюдськими цінностями, нормами взаємодії, поведінки, ставленням, очікуваннями, думками більшості членів суспільства. Ці чинники справляють вплив на рівні громад, націй, держав і регіонів світу. ЗМІ спроможні окреслити певне поле діяльності, конкретизувати актуальні напрями, проблеми, теми, цільові групи і залучити до створення належної інформації громадськість, владні структури, спеціалістів – психологів, соціальних педагогів, навчати людей прийомам критичного осмислення впливу ЗМІ, контролювати якість отриманої інформації. Необхідно розробити алгоритм роботи для тих, хто створює інформацію, і критерії виміру впливу ЗМІ на тих, хто її оцінює.

ЗМІ одночасно впливають як на політиків, змушуючи прислухатися до того, що про них говорить преса, так і на громадян, для яких ЗМІ є і джерелом політичної інформації, і посередником, і каналом прямого інформаційного контакту з представниками влади.

Важливим чинником на сучасному етапі розвитку ЗМІ стало кардинальне переосмислення ролі та завдань мас-медіа, виокремлення окремих пріоритетів, пошук нових тенденцій діяльності. Засоби масової інформації стали гарантом демократичної правової країни, де поважають права людей, зокрема доступ до своєчасної та об'єктивної інформації. Саме на цьому рівні роль і можливості ЗМІ стосовно формування поведінки населення проявляються особливо яскраво, тому що вони взагалі є потужним інструментом формування національного менталітету, ідеології, соціальних правил, норм, громадської думки, політики. Здійснюючи значний вплив на формування громадської думки, мас-медіа впливають на суспільну думку, державну політику. Цілком можливо через ЗМІ вказувати на прогалини в законодавстві, недосконалість політичних рішень чи механізмів їх втілення. Відповідно, при умові їх континууму, систематичності і цілеспрямованості можна привернути увагу і досягти позитивного впливу.

¹ Євтух В.Б. Концептуальні засади вирішення етнонаціональних проблем / В.Б. Євтух [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL // <http://www.politik.org.ua/pfv.php>.

² Політологія: підручник / За ред. О.В. Бабкіної, В.П. Горбатенка. – К. : ВЦ Академія, 2010. – С. 227.

³ Там само. – С. 223.

⁴ Там само. – С. 226.

⁵ Основи демократії: Навч. посібник для студентів вищ. навч. закладів / Авт. колектив: М. Бессонова, О. Бірюков, С. Бондарук та ін.; За гол. ред. А. Колодій; М-во освіти і науки України, Ін-т вищої освіти АПН України, Укр. – Канад. проєкт «Демократична освіта», Інститут вищої освіти. – К. : Ай Бі, 2002. – С. 390-391.

⁶ Політичний енциклопедичний словник / Упорядник В.П. Горбатенко; За ред. Ю.С. Шемшученка, В.Д. Бабкіна, В.П. Горбатенка. – К. : Генеза, 2004. – С. 218.

⁷ Гриценко О. Основні принципи взаємодії ЗМІ і громадської думки // Українська журналістика в контексті світової: Зб. наук. праць. – К. : Київ. нац. ун-т імені Тараса Шевченка, 2001. – Вип. 5. – С. 49-56.

⁸ Канченко А.В. Вплив засобів масової інформації на прийняття політичних рішень / А.В. Канченко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL // http://old.niss.gov.ua/book/StrPryor/SpPrior_13/6.pdf.

⁹ Здорова В.Й. Вступ до журналістики. – Л., 1994; Иванов В.Ф. Законодавче регулювання громадського телерадіомовлення: міжнародний досвід // Вісн. Київ. ун-ту. Сер.: Журналістика. – 1998. – Вип. 6. – С. 5-8; Москаленко А.З. Теорія журналістики. – К.: Експрес - об'ява, 1998. – 334 с.; Чекмишев О.В. та ін. Четверта колона. Свобода та залежність мас-медіа в Україні. – К.: Україна, 1997. – 100 с.; Шкляр В.І. Основи теорії журналістики. – К.: Віпол, 1996. – 258 с.

¹⁰ Гриценко, О.М. Преса і політика: динаміка і кореляція / Гриценко Олена Миколаївна, Шкляр Володимир Іванович // Преса і політика: проблеми, концепції, досвід. – К.: Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, 2000. – С. 5-11, 23-29, 45-55.

¹¹ Lasswell, H The Decision Process: Seven Categories of Functional Analysis / H. Lasswell. – College Park, Md.: University of Maryland Press, 1956.

УДК: 323(497.2),1918/1940”

ПОЛІТИЧНИЙ ПРОЦЕС У БОЛГАРІЇ МІЖВОЄННОГО ПЕРІОДУ

Віра Бурдяк. Політичний процес у Болгарії міжвоєнного періоду. У статті досліджено розвиток політичного процесу в Болгарії у період між Першою і Другою світовими війнами. Автор доводить, що саме в цей період у Болгарії зароджувався режим авторитаризму, який знищив демократичні надбання та завдав значної шкоди суспільству. Часті державні перевороти й замаху негативно впливали на суспільство, а боротьба проти «червоного» терору посилювала авторитарні тенденції в діяльності урядів. Було призупинено дію Конституції, порушувалися права і свободи громадян. Парламентські вибори і зміни урядової верхівки не змогли вплинути на відродження демократизації політичного режиму.

Ключові слова: політичні партії, уряд, страйки, демонстрації, монархія, політичний процес, авторитаризм, профашистські партії, політичний режим.

Вера Бурдяк. Политический процесс в Болгарии межвоенного периода. В статье исследовано развитие политического процесса в Болгарии в период между Первой и Второй мировыми войнами. Именно в этот период в Болгарии зарождался режим авторитаризма, который уничтожил демократические достижения и нанес значительный ущерб обществу. Частые государственные перевороты и покушения негативно влияли на общество, а борьба против «красного» террора усиливала авторитарные тенденции в деятельности правительств. Было приостановлено действие Конституции, нарушались права и свободы граждан. Парламентские выборы и изменения правительственной верхушки не смогли повлиять на возрождение демократизации политического режима.

Ключевые слова: политические партии, правительство, забастовки, демонстрации, монархия, по-

¹² Дзюба М.Т. Роль засобів масової інформації в формуванні громадської думки // Сучасні інформаційні технології у сфері безпеки та оборони. – К.: 2008. – С. 77-81.

¹³ Боровик М. Українсько-канадська преса та її значення для збереження української меншини в Канаді. – Мюнхен: УВАН, 1977. – С. 341.

¹⁴ Ярослав Стех. Ювілей 120-річчя Поселення Українців в Канаді [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL // http://basilianfathers.ca/statti/2_012/04/index.php.

¹⁵ Міністр громадянства, імміграції та багатокультурності Канади, здійснив успішний візит до України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL // <http://labour-centre.com/lang/ua/news-press/news/id/513/>.

© Віра Бурдяк
(м. Чернівці)

литический процесс, авторитаризм, профашистские партии, политический режим.

Vira Burdyak. The Political Process in Bulgariain the Interwar Period. The article investigates the political developments in Bulgariain the period between the Firstand Second World Wars. The author argues that during this period Bulgaria emerging authoritarian regime, which destroyed the democratic achievements and caused significant damage to society. Frequent coups and attempted a negative impacton society, and the struggle against the «red» terror rein forced authoritarian tendencies in the government. It suspended the Constitution, violated the right sand freedoms of citizens. Parliamentary elections and changes in government and military circles have not been able to influence the revival of democratic political regime.

Key words: political parties, government, strikes, demonstrations, monarchy, political process, authoritarian, pro-fascist party political system.

Постановка й актуальність дослідження. Після Першої світової війни всі балканські держави переживали схожі труднощі і в кожній з них відбувалися аналогічні політичні зміни. В деяких, вони набували гостріших форм, в інших линули спокійно і без драматичних подій. У цілому, хоч і в різний час, в політиці цих країн з'явилося таке явище як авторитаризм – форма правління, при якій зміцнювалася виконавча влада, а лідери, які очолювали держави, набували диктаторських рис. Нові авторитарні уряди формувалися у результаті військових переворотів. Вони обмежували демократичні і парламентські права та свободи, які раніше гарантували Конституції держав. Найбільше хвилювань і переворотів, що кваліфікують також як революції, пережила Греція. Деякі з них були безкровні, інші